

Tohi Ngāue ki hono Palani 'o e Tauhi Fānaú

Ke tokoni atu ki ho'ō faitu'utu'uni ki he me'a
lelei taha ma'a ho'ō tamá hili ha māvae pe ko
ha liliu 'i he tūkunga 'o e fāmilí

Fakahokohokó

Founga ki hono ngāue'aki 'o e Tohi Ngāue ki hono Palani 'o e Tauhi Fānaú	1
Fa'u 'o ho'o palani tauhi fānaú	2
KONGA 1: Tauhi mo e fetu'utaki Faka'ahó, fetongi 'i he tauhi fānaú, ngaahi taimi tutuku 'a e akó pe 'aho mālōló, ngaahi taimi/kātoanga mahu'ingá	3
Tatau 'o e palani fakauiké ke hae'i 'o to'o	6
Tatau 'o e palani fakamāhiná ke hae'i 'o to'o	7
KONGA 2: Ngaahi faitu'utu'uni ki he tauhi fānaú (mo'ui 'i 'apí, 'apiakó, tauhi ki he mo'ui lelei, mo e ngaahi vā fekau'akí)	13
KONGA 3: Toe vakai'i 'o e palaní, tukupā, mo e ngaahi fakamo'oni hingoá	19
Ko e tokoni atu ke ke fokotu'u ha palani 'e ngāue lelei ma'a ho'o tamá	21
Me'a ke fakahoko kapau 'oku 'ikai muimui'i 'a e palani ki he tauhi fānaú	23

'Oku 'i ai 'a ho'o totonu ke ke ongo'i malu mo hao

Te ke lava 'o ma'u atu ha tokoni kapau 'oku 'ikai ke ongo'i malu mo hao 'a koe pe ko ha tokotaha kehe.

- Kapau 'oku tu'u 'i ha tu'unga fakatu'utāmaki 'a koe pe ko ha tokotaha kehe, 'i he taimi pē ko iá, telefoni ki he 111
- Vakai ki he [justice.govt.nz/family-violence](https://www.justice.govt.nz/family-violence)
- Vakai ki he [areyouok.org.nz](https://www.areyouok.org.nz)
- Telefoni ta'etotongi ki he 'Are You OK' 'i he 0800 456 450

Kapau 'oku 'ikai malu mo hao 'a koe pe ko ho'o tamá, 'e lava ke ke tohi kole ki he Fakamaau'anga ki he Fāmilí (Family Court) ki ha Tu'utu'uni Malu'i (Protection Order). Ki ha fakamatala lahi ange:

- Vakai ki he [justice.govt.nz/protection-order-info](https://www.justice.govt.nz/protection-order-info)
- Telefoni ta'etotongi ki he Potungāue ki he Fakamaau'angá 'i he 0800 224 733

Founga ki hono ngāue'aki 'o e Tohi Ngāue ki hono Palani 'o e Tauhi Fānaú

Ko e tohi ngāue 'eni ma'á e mātu'a, kau tauhi fānaú mo e kāinga (fāmili mo e ngaahi kaungāme'a) ko ia 'oku nau kau ki hono tauhi faka'aho 'o ha tamasi'i pe ta'ahine, hili ha māvae pe ko ha liliu 'i he tūkunga 'o ho'omou nofo fakafāmilí.

Tokoni ki hono kaungā fokotu'u fakataha 'o ha palani tauhi fānau

Hili ha māvae pe ko ha liliu 'i he tūkunga 'o e nofo fakafāmilí, 'oku 'i ai 'a e ngaahi tu'utu'uni mahu'inga ke fakahoko fekau'aki mo e founga ki hono tauhi 'o ho'o tamá. Ko e tohi ngāue ni 'e tokoni ia kiate koe ke ke fakakaukau atu ki he ngaahi faitu'utu'uni ko 'ení.

* Ko ha tokotaha tauhi fānau (guardian) ko ha tokotaha lahi ia 'okú ne tokanga'i 'a hono ohi hake 'o ha tama.

Ko e angamahení, 'oku lelei ange ke kau fakataha atu 'a kinautolu kotoa pē 'oku nau kaunga ki hení ke fokotu'u ha palani tauhi fānau 'oku felotoi ki ai 'a e tokotaha kotoa pē. 'Oku 'ikai 'uhinga atu 'eni ia 'oku vahe ua mālie 'a e fatongia tauhi 'o ho'o tamá 'i he vaha'a 'o e ongo mātu'á. 'E lava ke mou felotoi ki he me'a 'e ngāue lelei taha ma'a ho'o tamá.

Ko e fānaú 'a e makatu'unga 'o ha fa'ahinga palani tauhi fānau

Ko e tohi ngāue ko 'ení 'oku fakataumu'a ia ke tokonia kimoutolu ke mou fa'u 'a e palani lelei taha ma'a ho'o tamá. Ko e tokanga taha ko ia ki he ngaahi faka'amu mo e ngaahi fiema'u 'a ho'o tamá 'e ala 'uhinga ia 'i he taimi 'e ni'ihi ko hono tuku ki tafa'aki 'a ho'o ngaahi fakakaukau mo ho'o ngaahi ongo 'a 'aú. 'E ala tokoni ke tauhi 'eni 'i ho'o fakakaukau, tautautefito kapau 'oku faingata'a ke mou felotoi 'i ha ngaahi me'a.

Fa'u 'o ho'o palani tauhi fānaú

Muimui ki he ngaahi sitepu ko 'ení ke fa'u ai ha'o palani tauhi fānau pē 'a 'au

1. Ngāue'aki 'a e ngaahi fakakaukau 'i he tohi ngāue ko 'ení ke mou kaungā faitu'utu'uni ai fekau'aki mo e tauhi 'o ho'o tamá
2. Tohi'i hifo 'a e me'a kotoa pē - 'o ngāue'aki 'a e tohi ngāue ni pe 'aki hano fa'u 'o ha'o palani pē 'a 'au
3. Fakamo'oni hingoa ki he palani tauhi fānau kuo fai ki ai 'a e felotoi - 'oku totonu ki he tokotaha kotoa pē 'oku kaunga ki aí ke nau fakahoko 'eni
4. Fakapapau'i 'oku ma'u atu 'e he tokotaha kotoa pē kuo 'osi fakamo'oni ki he palani tauhi fānaú ha tatau 'o e palani

Ngaahi sēvesi ke tokoni atu ke mou felotoi ai

Ko e felotoi ko ia ki he founa ki hono tauhi 'o ha tama hili ha māvae pe ko ha liliu 'i he tūkunga 'o ho'omou nofo fakafāmilí 'oku 'ikai ke fa'a faingofua ia. 'E lava ke ki'i fuoloa pea toki felotoi 'a e tokotaha kotoa pē. 'E lava ke tokoni atu kiate koe ha'o 'alu atu ki ha ako **Tauhi Fānau Makatu'unga meí ha Māvae (Parenting Through Separation)**. Ko e ako ko 'ení 'oku tokoni ia ki he mātu'á, kau tauhi fānaú mo e kāingá ke nau mahino'i mo hanga taha ai 'a 'enau tokangá ki he ngaahi me'a 'oku kaunga lelei taha ki he'enau tamá hili ha māvae pe ko ha liliu 'i he tūkunga 'o ho'omou nofo fakafāmilí.

Te ke lava foki 'o 'ahi'ahi'i 'a e founa ngāue tu'u vaha'a ke alea'i ha fakalelei 'i he **Alea'i 'o ha Fakalelei 'i ha Fetūkuaki Fakafāmilí (Family Dispute Resolution)**. Ko e sēvesi tu'u vaha'a ke alea'i ha fakalelei ko ha faitu'u ia 'e lava ai 'a e mātu'á, kau tauhi fānaú mo e kāingá 'o hanga taha ki hono a'usia 'o ha felotoi. 'E tokoni ha tokotaha tu'u tau'atāina pe tu'u vaha'a ma'á e fāmilí ke lele lelei 'a e ngaahi aleá.

Ngaahi hingoa 'o e fānaú

 Ke ma'u atu ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e **Tauhi Fānau Makatu'unga meí ha Māvae** mo e **Alea'i 'o ha Fakalelei 'i ha Fetūkuaki Fakafāmilí**, vakai'i 'a e peesi 23 'o e tohi ngāue ni.

KONGA 1:

**Tauhi mo e fetu'utaki
faka'ahó, fetongi 'i he tauhi
fānaú, ngaahi taimi tutuku 'a
e akó pe 'aho mālōloó, ngaahi
taimi/kātoanga mahu'ingá**

'E fiema'u ke mou felotoi ki he ngaahi fakaikiiki 'i he Konga 1 kapau 'oku mou faka'amu ke kole ki he Fakamaau'anga ki he Fāmili ke liliu 'a ho'omou palani tauhi fānaú ke hoko ia ko ha tu'utu'uni 'a e fakamaau'angá (Court Order).

Fakakaukau atu ki he feitu'u 'e 'i ai 'a ho'o tamá

Ke kamata'akí, feinga ke fokotu'u ha tohi māhina lau uike pe lau māhina 'o 'asi ai ko hai te ne tokanga'i 'a ho'o tamá 'i he ngaahi taimi kehekehe. 'Oku 'ikai pau ia ke ke ngāue'aki 'a e sīpinga tohi māhina 'i he tohi ngāue ni. Kapau 'e 'ikai ngāue lelei 'eni ki ho kāingá, 'e ala tokoni kapau 'e tāmata'i ha ngaahi me'a 'e ni'ihī pea fetongi'aki ia 'a ho'o taimi pē 'a 'au, pe kamata'i ha'o tohi māhina pē ia 'a 'au.

Fakatātā: Palani fakauike ('e tokoni ange 'eni ki he fānau te'eki ta'u akó)

'Oku 'i he tafa'aki to'omata'ú ha fakatātā 'o ha palani fakauike ki ha tama te'eki ta'u ako. Ko e tafa'aki 'oku valivali lanu matá ko e ngaahi taimi ia 'e nofo ai 'a e tamá mo e **Tokotaha A**. Ko e tafa'aki 'oku valivali lanu puluú ko e ngaahi taimi ia 'e nofo ai 'a e tamá mo e **Tokotaha E** pea ko e lanu vāletí mo e **Tokotaha F**.

- Tokotaha A
- Tokotaha E
- Tokotaha F

Fakamatala'í:

'E tauhi 'a e tamá 'e Tokotaha A 'i he ngaahi 'aho mo e taimi ko 'eni:

- meí he 8 pongipongi Mōnite ki he 9 pongipongi Tūsíte,
- meí he 8 pongipongi Falaíté ki he 1 efiafi Tokonakí.

'E tokanga'i 'e he tokotaha F 'a e tamá 'i he 'aho Pulelulu kotoa pē meí he taimi 4 efiafi ki he 8 efiafi.

Ko e toenga leva 'o e taimi 'e tokanga'i ia 'e he Tokotaha E.

	Mōnite	Tūsíte	Pulelulu	Tu'apulelulu	Falaíte	Tokonaki	Sāpate
8 pongipongi	Tokotaha A	↓			Tokotaha A		
9 pongipongi						↓	Tokotaha E
10 pongipongi			Tokotaha E				
11 pongipongi						↓	
12 ho'atā							
1 efiafi							
2 efiafi							
3 efiafi							
4 efiafi			Tokotaha F				
5 efiafi			↓				
6 efiafi							
7 efiafi							
8 efiafi							
po'uli kakato							

Ho'o palani fakauiké:

'I he'emaui fakatātaá, 'oku mau ui 'a e kakai 'oku na'u tokanga'i 'a e tamá ko Tokotaha A, Tokotaha E mo Tokotaha F. Fakapapau'i 'okú ke tohi'i 'a e hingoa totonu 'o e kakai te nau tokanga'i 'a ho'o tamá 'i he ngaahi puha 'oku 'oatú koe'uhí ke mahino'i 'e he tokotaha kotoa pē 'a e palaní.

	Mōnite	Tūsate	Pulelulu	Tu'apulelulu	Falaite	Tokonaki	Sāpate
7 pongipongi							
8 pongipongi							
9 pongipongi							
10 pongipongi							
11 pongipongi							
12 ho'atā							
1 efiafi							
2 efiafi							
3 efiafi							
4 efiafi							
5 efiafi							
6 efiafi							
7 efiafi							
8 efiafi							
po'uli kakato							
Ngaahi Nouti/Fakamanatu hangē ko e ngaahi ngāue hili 'a e tuku 'a e akó, ngaahi sipotí.							

Fakatātā: Palani fakamāhina (‘e tokoni ange ‘eni ki he fānau ‘osi ta’u akó)

‘Oku ‘i he tafa’aki to’omata’ú ha fakatātā ‘o ha palani fakamāhina ki ha tama ‘osi ta’u ako. Ko e ngaahi taimi ‘oku valivali lanu matá ko e ngaahi taimi ia ‘e nofo ai ‘a e tamá mo e **Tokotaha A**. Ko e ngaahi taimi ‘oku valivali lanu puluú ko e ngaahi taimi ia ‘e nofo ai ‘a e tamá mo e **Tokotaha E**. Ko e ngaahi konga ‘oku valivali lanu vāletí ko e taimi ia ‘oku nofo ai ‘a e tamá mo **Tokotaha F**.

- Tokotaha A
- Tokotaha E
- Tokotaha F

Fakamatala’í:

Ki he uike ‘oku ‘asi ‘i hení, ‘oku tokanga’i ai ‘a e tamá ‘e:

- **Tokotaha A** Mōnite mo e Tūsíte
- **Tokotaha E** ‘i he Pulelulu, Tu’apulelulu, Falaite mo e Tokonaki
- **Tokotaha F** ‘i he Sāpaté.

Fakatātā

	Mōnite	Tūsíte	Pulelulu	Tu’apulelulu	Falaite	Tokonaki	Sāpaté
Uike 1	Tokotaha A		Tokotaha E				Tokotaha F
Uike 2	} ↓	} ↓					} ↓
Uike 3							
Uike 4							
Uike 4							

‘E ala tokoni ha ‘i ai ha ngaahi tatau ‘o e tohi māhiná ma’á e tokotaha kotoa pē ‘oku kau ‘i hono tauhi faka’aho ‘o ho’o tamá. Te ke lava foki ‘o fokotu’u ha tatau ‘o e tohi māhiná ‘i he ‘initaneí ke mou kaungā ngāue’aki, pe tauhi ha ngaahi tatau ‘o e tohi māhiná ‘i ho’o telefoní.

Ho'o palani fakamāhiná:

'I he'emaui fakatātaá, 'oku mau ui 'a e kakai 'oku na'u tokanga'i 'a e tamá ko Tokotaha A, Tokotaha E mo Tokotaha F. Fakapapau'i 'okú ke tohi'i 'a e hingoa totonu 'o e kakai 'oku nau fatongia'aki 'a hono tauhi 'a ho'o tamá, 'i he ngaahi puha 'oku 'oatú koe'uhí ke mahino'i 'e he tokotaha kotoa pē 'a e palaní.

	Mōnite	Tūsíte	Pulelulu	Tu'apulelulu	Falaite	Tokonaki	Sāpate
Uike 1							
Uike 2							
Uike 3							
Uike 4							
Ngaahi Nouti/ Fakamanatu hangē ko e ngaahi ngāue hili 'a e tuku 'a e akó, ngaahi sipotí.							

Ngaahi taimi fetongi tauhí – fehikitaki holo ‘i he vaha’a ‘o e ngaahi ‘apí

Ko e ngaahi taimi fetongi tauhí (changeovers) ko e ngaahi taimi ia ‘oku fehikitaki ai ha tama ‘i he vaha’a ‘o ha mātu’a, tauhi fānau pe kāinga, ki ha tokotaha ‘e taha.

Fakatātā

- ‘E tuku atu ‘e he **Tokotaha A** ‘a e tamá ki he akó ‘i he pongipongi Pulelulú pea ‘e ‘ave ia ‘e **Tokotaha E** ‘i he Pulelulú hili ‘a e tuku ‘a e akó.
- ‘E ‘ave ‘e **Tokotaha A** ‘a e tamá ‘i he Sāpaté taimi 9 pongipongi meí he ‘apí ‘o **Tokotaha E** (pe fetaulaki mo **Tokotaha E** ‘i he tau’anga me’alele fakafeitu’ú ki he taimi fetongi tauhí).

‘E lava ke ki’i faingata’a ‘a e taimi fetongi tauhí he ‘e lava ke ma’upu hake ai ha ngaahi ongo kehekehe.

‘E ala tokoni ke fakakaukau ‘i lelei pe ko hai ‘oku totonu, pe ‘ikai totonu, ke kau ‘i he taimi fetongi tauhí, kau ai ‘a hono tuku atu mo ‘omai ‘o e tamá. Fakapapau ‘i ‘oku felotoi ‘a e tokotaha kotoa pē pe ko hai te ne lava ‘o fakahoko ‘eni.

Mou fengāue’aki fakataha ke ‘ilo’i ‘a e feitu’u lelei taha ke fakahoko ai ‘a e fetongi tauhí. Kapau ‘e fiema’u ke fefononga’aki/folau ‘a ho’o tamá, hangē kapau ‘oku nofo ‘a e ongo mātu’á mo e kāingá ‘i ha ongo kolo kehekehe, ‘e ala tokoni ke fokotu’u ha palani pe ‘e ngāue fēfē ‘eni ki he tokotaha kotoa pē. ‘E ala kau ‘i ho’omou palani ‘a hono vahevahe ‘o e fakamole ki he fefononga’aki.

‘E tokoni foki ke ‘i ai ha lisi ke fakakakato he ‘e ala fiema’u ‘a ho’o tamá ke ha’u mo ha ngaahi me’a meí ha ‘apí ‘e taha ki ho ‘apí. ‘E ala kau ‘i heni ha ngaahi teunga ako pe ngaahi me’ava’inga makehe.

Ho'ō palani ki he fetongi tauhí:

‘E ala tokoni ke fakakaukau‘i mo ha palani talifaki ki he fetongi tauhí na‘a hoko ha me‘a ta‘e‘amanekina, hangē ko ha tōmui mai ‘a ha taha, pe ko ha tuku vave ‘a e akó. ‘E anga fēfē ‘a e fetu‘utaki ‘a kinautolu ‘oku nau kau ‘i he tauhí? ‘E ala tokoni ke ‘i ai ha tokotaha fetu‘utaki kehe ki ha me‘a fakatu‘upakē ‘a ia ‘e felotoi ki ai ‘a e tokotaha kotoa pē.

Tauhi 'o e fetu'utakí mo e kāingá mo e ni'ihi kehé

Fakakaukau atu fekau'aki mo e taimi 'e nofo ai 'a e tamá mo hono kāingá. Ko hai mo ha toe tokotaha kehe 'e ngofua ke ne tokanga'i 'a ho'ó tama? 'E ala kau ki heni ha kau to'otama, kāinga ofi, ngaahi senitā tauhi fānau, pea mo ha kautaha/polokalama tauhi fānau 'i he tuku 'a e akó.

Fakatātā

'I he Falaite uike 1 pea mo e uike hono ua kotoa pē, 'e nofo 'a 'emau tamá mo 'ene ongo kui 'i he fa'ahi fefiné hili 'a e akó pea nau kai efiāfi fakataha. 'I he Tokonaki uike 2 pea mo e uike hono ua kotoa pē, 'e nofo 'a 'emau tamá mo hono mehikitanga 'i he fa'ahi tamaí mo hono kāingá meí he 10 pongiponggi ki he 3 efiāfi.

Ho'ó palani ki he fetu'utaki mo e kāingá mo e ni'ihi kehé:

Fiema'u ha tokoni ke lava ai ha felotoi? 'Ahi'ahi tuku ha taimi te ke lava ai 'o talanoa mo e tokotaha 'e tahá, 'o mavahe meí he fānau. Feinga ke 'oua 'e sio 'a ho'ó mo tamá 'okú mo fakafekiki fekau'aki mo ia. Te ne ala fakakaukau ko e ngaahi palopalema 'i homo vaá 'oku tupunga ia mei ha'á ne fehālaaki.

Ngaahi taimi/kātoanga makehé mo e tutuku 'a e akó/ ngaahi 'aho mālōloó

'E anga fēfē 'a ho'omo fevahevahe'aki 'a e tauhi 'o ho'omo tamá 'i he lolotonga 'o e ngaahi taimi makehe hangē ko e ngaahi fai'ahó, pehē ki he ngaahi 'aho mālōlō hangē ko e Matariki, Kilisimasí mo e ngaahi taimi tutuku 'a e ako?

Fakatātā

Kapau 'oku hoko 'a e 'aho fā'ele'i 'o ha tama 'i ha 'aho 'oku angmaheni ai hono tauhi ia pe fetu'utaki ai mo e **Tokotaha A**, 'e fetu'utaki 'a e **Tokotaha E** mo e tamá 'i he vaha'a 'o e taimi 3 ki he 7 efiafi 'o e 'aho ko iá. Lolotonga 'o e ngaahi taimi tutuku 'a e akó, 'e fevahevahe'aki 'e he mātu'a takitaha 'a e tauhi faka'aho 'o e tamá (Uike 1 - **Tokotaha A**, Uike 2 - **Tokotaha E**).

Ho'o palani ki he ngaahi taimi/kātoanga makehé mo e tutuku
'a e akó/ngaahi 'aho mālōloó

Fiema'u ha tokoni ke lava ai ha felotoi? Feinga ke ke fakakaukau atu ki he mahu'inga 'o e 'i ai ha taimi 'o ho'o tamá mo e ongo mātu'á fakatou'osi pehē ki he kau tauhi fānau mo e kāinga kehé.

Ngaahi ngāue 'i he taimi tuku 'a e akó

Ko hai te ne tuku atu mo 'omai 'a ho'ó tamá hili 'a e ngaahi ngāue 'oku fakahoko 'i he tuku 'a e ako?

Fakatātā

- 'Oku 'alu atu ha ki'i tamasi'i/ta'ahine ki he kalasi ako tā valivali 'i he tuku 'a e akó meí he taimi 3-5 efiafi. 'Oku ma'u 'e he **Tokotaha A** 'a e fatongia tauhi faka'aho 'o e tamá 'i he ngaahi 'aho Tūsité ka 'oku ngāue ia 'o a'u ki he taimi 4.30 efiafi. 'I he ngaahi 'aho Tūsité, ko **Tokotaha E** te ne 'ave 'a e tamá meí he akó 'o tuku ki he'ene kalasi ako tā valivali. 'E 'ave leva 'e **Tokotaha A** 'a e tamá meí he kalasi ako tā valivali 'i he taimi 5 efiafi peá ne hoko'i atu 'a e tauhi faka'ahó 'o hangē ko ia kuo 'osi fai ki ai 'a e felotoi.

Ho'ó palani ki he ngaahi ngāue 'i he taimi tuku 'a e akó:

Fiema'u ha tokoni ke lava ai ha felotoi? Hanga taha ki he ngaahi fiema'u 'a ho'ó tamá Mo toki talanoa kau ki he ngaahi kaveinga felāve'i mo e ngaahi vā fekau'akí 'i ha taimi kehe ange.

KONGA 2:

Ngaahi faitu'utu'uni ki he tauhi fānaú (mo'ui 'i 'apí, 'apiakó, tauhi ki he mo'ui leleí, mo e ngaahi faitu'utu'uni kehé)

Ko ha kau tauhi fānau (guardians) ko ha kakai lalahi ia 'oku nau tokangaí 'a hono ohi hake mo hono tauhi 'o ha tama. 'I he taimi 'oku fanau'í ai 'a e tokolahi taha 'o e fānaú, 'oku hoko hangatonu pē 'a 'enau ongo mātu'á ko honau tauhi. 'E lava 'e he Fakamaau'anga ki he Fāmílí 'o fokotu'u ha kakai lalahi kehe, hangē ko ha kui, ko ha tauhi fānau fakalahi. Hili ha māvae pe ko ha liliu 'i he tūkunga 'o e nofo 'a ha fāmili, 'oku totonu ke fengāue'aki fakataha 'a e kau tauhi fānaú ke faitu'utu'uni ki he founa 'e ohi hake ai ha tama.

'Api mo e akó

Felotoi ki he kolo lahi pe kolo 'e hokohoko atu ai 'a e nofo 'a e tamá

Hangē ko 'ení, Uelingatoni pe Taulanga

'Apiakó

Fakakaukau atu pe ko e 'apiako fē 'okú ke faka'amu ke ako ai 'a ho'ó tamá. Ko hai 'e 'alu atu ki he ngaahi faka'eke'eke 'a e mātu'á/faiako? 'E anga fēfē 'a e faitu'utu'uni ki he akó (hangē ko e totongi mo e tokoni fakapa'anga ki he akó, ngaahi kemí, sipotí)?

'E ala tokoni foki hano fakakaukau'i 'o kinautolu ko ia 'e 'oatu 'a honau fika fetu'utakí ki he 'apiakó telia ha hoko 'a ha ngaahi me'a fakatu'upakē.

Ho'ó palani ki he akó:

Tauhi ki he mo'ui lelei

Fakakaukau atu pe te ke 'ave ki fē 'a ho'o tamá 'i he taimi 'e fiema'u ai ke 'alu ki he toketaá pe toketā nifó. 'E anga fēfē 'a hono vahevahe 'o e fakamolé 'i he vaha'a 'o e ongo mātu'á mo e kau tauhi fānau? 'E ala tokoni ke tauhi ha lēkooti 'o ha ngaahi faito'o 'e ala 'oatu ki ho'o tamá, pe ko ha ngaahi tūkunga 'o 'ene mo'ui lelei pe ko ha'á ne ngaahi fiema'u makehe.

Ho'o palani ki he tauhi 'o e mo'ui lelei:

Fiema'u ha tokoni ke lava ai ha felotoi? Ko e fuofua palani tauhi fānau te ke fokotu'ú 'oku 'ikai pau ke hoko ia ko e palani aofangatukú. 'Oku kei 'atā pē ke toe vakai'i mo fakahoko ha liliu ki ha palani tauhi fānau kapau 'e 'ikai ngāue lelei 'eni.

Ko e fetu'utaki mo e kakai 'oku kaunga ki he mo'ui 'a ho'o tamá

'E anga fēfē 'a hono tauhi 'o e fetu'utakí 'i he vaha'a 'o kinautolu 'oku nau kaunga ki he mo'ui 'a ho'o tamá kapau 'e fiema'u ke liliu 'a e palani?

'E ala tupunga 'eni meí ha me'a fakatu'upakē, hangē ko ha maumau 'a e me'alele 'a e **Tokotaha A** 'i he'ene 'alu atu ke 'omai 'a e tamá meí he akó. 'Oku 'i ai ha'amou palani ke mou fetu'utaki ai kapau 'e hoko ha me'a fakatu'upakē? 'E ala tokoni ke 'i ai ha fika fetu'utaki kehe ki ha me'a fakatu'upakē 'a ia 'e felotoi ki ai 'a e tokotaha kotoa pē.

Ho'o palani ki he fetu'utakí mo e kakai 'oku kaunga ki he mo'ui 'a ho'o tamá:

'E ala tokoni hano tauhi ke 'alu holo 'a e tamá mo ha tohi nouti pe tohinoa 'i he taimi fetongi tauhi (fehikitaki 'i he vaha'a 'o e ngaahi 'apí) ke fetu'utaki ai 'a e mātu'á mo e kāingá ki ha fa'ahinga me'a 'oku 'ikai fu'u fakavavevave.

Ko hono totongi 'o ha ngaahi me'a 'oku fiema'u 'e ho'o tamá

'Oku 'i ai ha taha 'i he ongo mātu'á 'okú ne fakahoko ha totongi hokohoko ki he mātu'a 'e tahá, kau tauhi fānaú pe ngaahi kupu 'o e kāingá ki hono tauhi 'o ho'o tama? 'E totongi fēfē 'a e ngaahi fiema'u faka'aho 'a ho'o tamá, hangē ko e vala mo e ngaahi teunga ako? 'E founga fēfē 'a ho'o totongi 'a e ngaahi fakamole fakaako, ngaahi ngāue 'i he tuku 'a e akó, ngaahi sio toketaá mo e to'otama, ma'a ho'o tama?

Ho'o palani ki hono totongi 'o ha ngaahi me'a 'oku fiema'u 'e ho'o tamá:

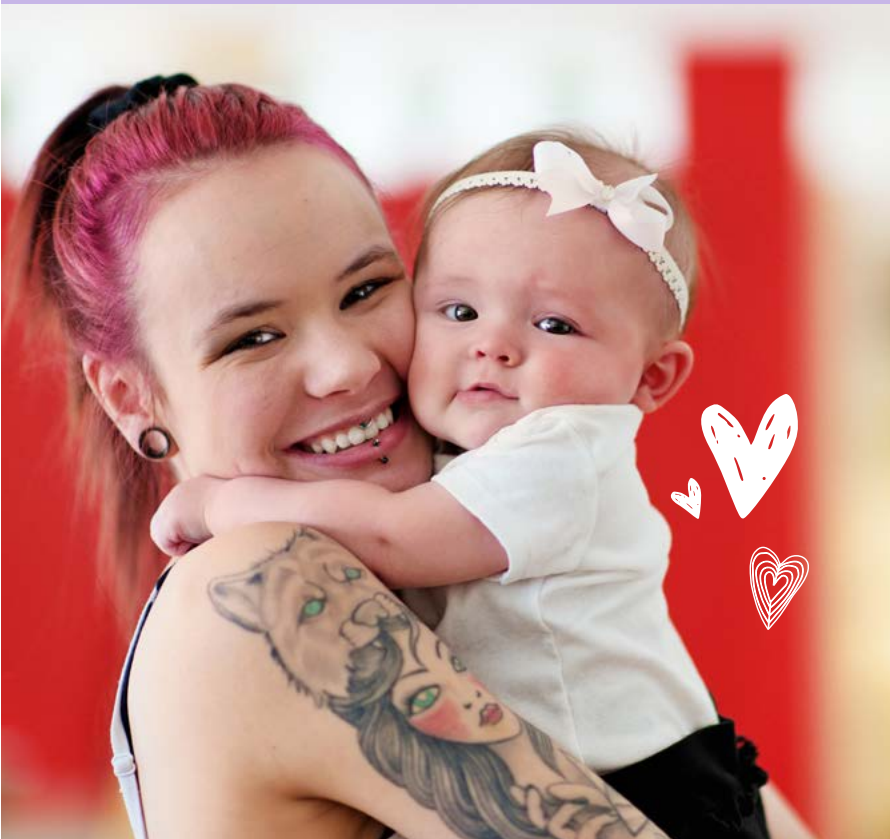

Ngaahi tu'utu'uni kehe 'oku mahu'inga ki ho kāingá

'E ala 'i ai ha ngaahi tu'utu'uni kehe ke fakahoko fekau'aki mo hono tauhi 'o ho'o tamá 'a ia 'oku mahu'inga kiate koe mo ho kāingá. Te ke lava 'o fili ke fakakau 'a e ngaahi tu'utu'uni ko 'ení 'i he kongá ko 'ení.

Ngaahi fakatātaá

'E ala kau 'i he ngaahi fakatātaá 'a e:

- founa 'o ho'o leva'i ha ngaahi fiema'u me'atokoni makehe pe tu'upau ma'a ho'o tamá pe ko homou 'apí. Hangē ko 'ení, kapau 'oku 'ikai lava 'e ho'o tamá 'o ma'u ha me'atokoni 'oku 'i ai ha kulūteni (gluten-free)
- taimi mo e feitu'u 'e lava 'a ho'o tamá 'o folau ki ai, kau ai mo e feitu'u 'oku tauhi ai 'a 'ene paasipootí
- lahi 'o e taimi 'e fakangofua ke ngāue'aki ai 'e ho'o tamá ha nāunau faka'ilekitulōniki
- faka'amu ke 'alu 'a ho'o tamá ki ha feitu'u fai'anga lotu, hangē ko ha falelotu
- ngaahi huhu malu'i 'okú ke faka'amu ke ma'u 'e ho'o tamá
- lahi 'o e kau mai 'a ha ngaahi hoa fo'ou ki he mo'ui 'a ho'o tamá
- ngaahi fiema'u makehe.

Ho'o palani ki ha ngaahi tu'utu'uni kehe:

Te ke lava 'o tohi kole ki he Fakamaau'angá ke liliu 'a ho'o Palani Tauhi Fānaú (Parenting Plan) ke hoko ko ha Tu'utu'uni Tauhi Fānaú (Parenting Order). Kapau 'e 'ikai te mou lava 'o felotoi 'i ha ngaahi tu'utu'uni ki he tauhi fānaú, 'e lava ke ke tohi kole ki he Fakamaau'angá ki ha Tu'utu'uni ke Aofangatuku ha Fakafekiki 'i he Vaha'a 'o e Kau Tauhi Fānaú (Order to Settle a Dispute Between Guardians).

KONGA 3:

Toe vakai'i, tukupā, mo e ngaahi fakamo'oni hingoá

Toe vakai'i 'o ho'o palani

'I he faka'au ke lahi hake 'a ho'o tamá, 'e malava ke liliu ha ngaahi me'a. 'E ala tokoni hano fokotu'u ha 'aho ke toutou vakai'i ai mo fakafo'ou 'a e palani tauhi fānaú. Kapau 'e felotoi 'a e tokotaha kotoa pē, 'e lava ke ke toe vakai'i 'a e palani tauhi fānaú pe fokotu'u ha palani fo'ou 'i ha fa'ahinga taimi pē.

Tukupā ke muimui ki he palani tauhi fānaú

'Aho ke toe vakai'i ai: _____

'E ala tokoni hano fokotu'u 'o ha fakamanatu ki he 'aho ke vakai'i ai 'a e palani, 'i ho'o tohi māhinā pe telefoni.

'I homou lakanga ko e ongo mātu'a, kau tauhi fānau mo e kāinga 'oku fakahingoa 'i he palani tauhi fānau ko 'ení, 'oku mou mahino'i mo felotoi ki he ngaahi tu'utu'uni kuo fakahoko 'i he palani tauhi fānau ko 'ení. Te mou muimui ki he palani ko 'ení kae'oua kuo ngata pe kuo toe vakai'i ia.

Hingoá: _____

Fakamo'oni hingoá: _____

'Aho: _____

Hingoá: _____

Fakamo'oni hingoá: _____

'Aho: _____

Hingoá: _____

Fakamo'oni hingoá: _____

'Aho: _____

Hingoá: _____

Fakamo'oni hingoá: _____

'Aho: _____

'E 'ikai lava 'e he Fakamaau'angá 'o fakahoko ha ngāue fakalao ki ha tokotaha kuo 'ikai te ne muimui ki he palani tauhi fānau ko 'ení.

Ko e tokoni atu ke ke fokotu'u ha palani 'e ngāue lelei ma'a ho'o tamá

'I homou lakanga ko e ongo mātu'a, kau tauhi fānau mo e kāinga, ko ho'omou tokangá 'e 'i ho'omou tamá ia. Neongo 'oku fakakau atu 'i he peesi ko 'ení 'a e ngaahi me'a ke mou fakakaukau atu ki ai 'i he taimi 'oku fokotu'utu'u ai 'a e tauhi ma'a ho'omou tamá, ko e tokangá 'oku fekau'aki ia mo hono kumi 'o e founga 'e ngāue lelei taha ma'a ho'o tamá. Talanoa mo ho'o tamá pea feinga ke fakakau atu ia 'i he ngaahi faitu'utu'uni ko 'ení.

Fanga ki'i pēpē mo e fānau te'eki ta'u akó mei honau fanau'í ki he ta'u 5

'Oku fa'a fakafalala atu 'a e fanga ki'i pēpē mo e fānau te'eki ta'u akó kiate koe ke ke fakahoko 'a e tu'utu'uni totonu ma'a kinautolú. 'Oku 'i ai 'a e ngaahi fāmili 'e ni'ihi 'oku nau 'ilo 'e lelei taha ange ki he 'enau tama kei valevalé ke nofo mo ha mātu'a 'e taha 'i he kongā lahi taha 'o e taimi kae toki 'a'ahi hokohoko atu 'a e mātu'a 'e tahá, kau tauhi fānau mo e kāinga kehé. 'I he tafa'aki 'e tahá, 'oku 'i ai 'a e ngaahi fāmili ia 'e ni'ihi 'oku nau lelei'ia ange ke nau fevahevahe'aki 'a e tauhi faka'ahó 'i ha 'api 'e taha pe lahi ange.

Kapau te mou fili ke 'i ai ha 'api tu'uma'u pē 'e taha ki ho'o tamá, fakakaukau atu ki he founga 'o ho'omou fakahoko ha ngaahi fe'a'ahi'aki 'i he vaha'a 'o ho'o tamá mo e mātu'a 'e tahá, kau tauhi fānau pe kāingá, ke mahu'ingamālie ki he tokotaha kotoa pē. 'E tu'o fiha 'a e ngaahi 'a'ahi? Ko e hā honau lōloa? 'Oku totonu nai ke hoko ia 'i he po'ulí kakato?

Kapau te mou faitu'utu'uni ke fevahevahe'aki 'a e tauhi 'o e tamá 'i he vaha'a 'o ha ngaahi 'api, fakakaukau atu fekau'aki mo e founga ho'omou siofi 'a e ngaahi tu'unga hoha'a 'o ho'omou tamá. Ko e hā nai 'a hono lōloa 'enau nofo 'i he 'api takitaha? Ko e hā 'a e me'a te ke lava 'o fakahoko kapau 'oku 'i he 'api 'e taha 'a ho'o tamá pea 'okú ne fiema'u ke sio ki he mātu'a 'e taha? 'E anga fēfē ha'o tokoni ki ho'o tamá kapau 'okú ne ongo'i hela'ia mei he fehikitaki holo 'i he vaha'a 'o e ngaahi 'api?

Fakakaukau atu ki he ngaahi founga te ke lava ai 'o tokoni'i ho'o tamá ke ne anga ki he ngaahi fetongitongi 'i he tauhi (fehikitaki holo 'i he vaha'a 'o e ngaahi 'api). Kapau 'oku loto mamahi 'a ho'o tamá 'i he ngaahi fetongitongi 'i he tauhi, 'e anga fēfē ha tokoni 'a e ongo mātu'a, kau tauhi fānau pe kāinga?

* Ko ha tokotaha tauhi fānau (guardian) ko ha tokotaha lahi ia 'okú ne tokanga'i 'a hono ohi hake 'o ha tama.

Fānau ta'ū ako 'oku nau ta'ū 5 - 11

'Oku fa'a fakafiemālie ange ia ki he fānau ta'ū akó ke 'i ai hanau taimi mavahe mei he 'enau ongo mātu'á. Hangē ko e taimi 'oku nau ō ai ki he akó pea mo 'enau kau atu ki ha ngaahi ngāue/'ekitiviti.

Fakakaukau atu ki ai pe 'e lelei ange ki ho'ó tamá ke 'i ai ha 'api tu'upau 'e taha kae hokohoko 'a'ahi atu ki he mātu'a 'e tahá, kau tauhi fānau pe kāinga kehé. 'E ala lelei'ia ange 'a ho'ó tamá 'a koe ke vahevahe tatau 'a hono taimi 'i he vaha'a 'o e ngaahi 'apí. 'E lava ke tokoni hano fakakau atu 'a ho'ó tamá 'i he ngaahi talanoa ko 'ení.

Fānau ta'ū hongofulu tupu meí he ta'ū 12 mo motu'a ange ai

'E ala fiema'u ange 'e he fānau ta'ū hongofulu tupú ia ke lahi ange 'enau kau atu ki he faitu'utuuni fekau'aki mo e feitu'u mo e lahi 'o e taimi te nau nofo ai mo 'enau ongo mātu'á, kau tauhi fānau mo e kāingá.

Fakahoko ha talanoa mo e tokotaha kotoa pē 'oku kaunga ki ai ke 'ilo'i 'a e me'a 'oku fiema'u 'e ho'ó tama ta'ū hongofulu tupú. 'E ala lelei'ia ange 'a e fānau ta'ū hongofulu tupu ia 'e ní'hi ke 'i ai hanau 'api tu'upau 'e taha kae toutou 'a'ahi atu ki he mātu'a 'e tahá, kau tauhi fānau mo e kāinga kehé. 'E ala lelei'ia ange 'a e fānau ta'ū hongofulu tupu kehé ia ke vahevahe tatau 'a hono taimi 'i he vaha'a 'o e ngaahi 'apí.

'I he hoko ha liliu ki he 'enau mo'uí 'i he ngaahi me'a hangē ko e ngaahi sivi fakakolisí, ngāue konga-taimi mo 'enau mo'ui fakasōsialé, 'e ala fiema'u foki ke liliu ha palani tauhi fānau. Fakakaukau atu ki he founga 'o ha'ó tokanga'i 'a e tu'unga ongo'i mafasia 'a ho'ó tamá pea fakapapau'i 'oku 'i ai hanau taimi ke nau nofo mālōlō ai.

Te ke lava foki 'o kole ki he Fakamaau'anga ki he Fāmilí ke ne fakakaukau'i hano liliu 'a ho'omou palani tauhi fānau ke hoko ko ha tu'utu'uni 'a e fakamaau'angá. 'Oku 'ikai pau ke fakahoko 'a e sitepu ia ko 'ení kae kapau 'okú ke fie 'ilo ki ai, 'e lava ke ke ma'u atu ha fakamatala lahi ange 'aki 'a ho'ó hulu'i 'a e 'ata 'o e kouti QR pe 'aki ha'ó muimui 'i he fehokotaki'anga ko 'ení:

justice.govt.nz/consent-order

Telefoni ta'etotongi ki he Potungāue ki he Fakamaau'angá 'i he
0800 224 733

Hulu'i haku
'ata 'aki 'a e
me'afaitā 'i
ho'ó telefoni

Me'a ke fakahoko kapau 'oku 'ikai muimui'i 'a e palani ki he tauhi fānaú

'E 'ikai lava 'e he Fakamaau'anga ki he Fāmilí ia 'o fakahoko ha ngāue fakalao ki ha tokotaha kuo 'ikai te ne muimui ki ha palani tauhi fānaú. Ka neongo iá, 'oku 'i ai 'a e ngaahi founa ke fakafoki ai 'a e palani tauhi fānaú ke toe hoko lelei atu.

'E lava ke ke:

Talanoa ki he tokotaha 'oku 'ikai ke ne muimui ki he palani

'Oku matamata na'e 'ikai ke ne mahino'i 'a e anga 'o e ngāue 'a e palani tauhi fānaú, pe 'okú ne fie fakahoko ha ngaahi liliu ki ai. Manatu'i, 'oku malava ke mou toe vakai'i mo fakafo'ou 'a ho'omou palani tauhi fānaú 'i ha fa'ahinga taimi pē kapau 'oku felotoi ki ai 'a e tokotaha kotoa pē.

Fetu'utaki mo ho'omou Kaiārahi

Ko e kau Kaiārahi (Kau Fakahinohino 'a e Fakamaau'anga ki he Fāmilí) te nau lava 'o tatakí homou kāingá, ki he ngaahi fili 'oku 'atā atú hili ha māvae pe liliu 'i he tūkunga fakafāmilí koe'uhí ke mou fakahoko ai 'a e faitu'utu'uni lelei taha ma'a ho'omou tamá. Te nau ala tokoni atu foki ke kumi ha tokoni mei homou komiunitii. Ke fetu'utaki ki ha tokotaha kaiārahi, 'a'ahi ki ho'omou fakamaau'anga fakakoló pe telefoni ta'etotongi ki he Potungāue ki he Fakamaau'angá 'i he **0800 224 733**.

'Ahi'ahi'i 'a e Tauhi Fānaú Makatu'unga Meí ha Māvae

Ko ha ako ta'etotongi 'eni 'okú ne tokoni ki he mātu'á, kau tauhi fānaú mo e kāingá ke nau mahino'i mo hanga taha ai 'a 'enau tokangá ki he ngaahi fiema'u 'a 'enau tamá hili ha māvae pe ko ha liliu 'i he tūkunga 'o e nofo fakafāmilí. Te ke lava 'o kau atu ki ha ako Tauhi Fānaú Makatu'unga meí ha Māvae 'i ha fa'ahinga taimi pē. 'E ala tokoni atu ha'o fa'u ha palani tauhi fānaú, pe ko e fuofua sitepú ia kapau 'oku 'ikai ngāue lelei ha ngaahi me'a 'i he nofó.

Ma'u atu ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e ako Tauhi Fānaú Makatu'unga meí ha Māvae (PTS) 'aki 'a ho'o hulu'i 'a e 'ata 'o e kouti QR pe 'aki ha'o muimui'i 'a e fehokotaki'anga ko 'eni:

justice.govt.nz/parenting-through-separation

Telefoni ta'etotongi ki he Potungāue ki he Fakamaau'angá 'i he **0800 224 733**

Hulu'i haku 'ata 'aki 'a e me'afaitā 'i ho'o telefoni

'Ahi'ahi'i 'a e Alea'i 'o ha Fakalelei 'i ha Fetūkuaki Fakafāmilí

Ko ha sēvesi tu'u vaha'a 'eni 'a ia 'e ngāue fakahangatonu ai ha tokotaha tu'u tau'atāina pe tu'u vaha'a ma'a e fāmilí mo e mātu'á, kau tauhi fānaú, pea mo e kāingá ke a'usia ha felotoi fekau'aki mo e tauhi ma'a 'enau tamá hili ha māvae pe ko ha liliu 'i he tūkunga 'o e nofo fakafāmilí. Ko e Alea'i 'o ha Fakalelei 'i ha Fetūkuaki Fakafāmilí 'oku lava ke hoko ia ko ha founa 'aonga ke talanoa'i ai 'a e ngaahi me'a 'oku 'ikai felotoi ki ai 'a e kāingá, lolotonga iá 'oku nau kei tokanga taha pē ki he tama ko iá.

Ma'u atu ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e ako Tauhi Fānaú Makatu'unga meí ha Māvae (PTS) 'aki 'a ho'o hulu'i 'a e 'ata 'o e kouti QR pe 'aki ha'o muimui'i 'a e fehokotaki'anga ko 'eni:

justice.govt.nz/family-dispute-resolution

Telefoni ta'etotongi ki he Potungāue ki he Fakamaau'angá 'i he **0800 224 733**

Hulu'i haku 'ata 'aki 'a e me'afaitā 'i ho'o telefoni

Talanoa mo ha loea

'E ala tokoni hano ma'u 'o ha fale'i me'i ha loea. Kapau 'oku 'ikai ke ke fakapapau'i pe te ke lava 'o totongi ha loea, 'e ala tokoni ke ke talanoa mo ha tokotaha 'i ho'omou Senitā Lao ki he Komiunitii (Community Law Centre). Te ke ala lava foki 'o ma'u atu ha tokoni me'i he Sēvesi Fale'i Fakalao ma'a e Fāmilí (Family Legal Advice Service), 'a ia 'oku lava ai ke ke fakataha mo ha loea 'i he ngaahi fuofua taimi 'oku hoko ai ha māvae pe liliu 'i he tūkunga 'o e nofo fakafāmilí.

Ma'u atu ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e Sēvesi Fale'i Fakalao ma'a e Fāmilí 'aki 'a ho'o hulu'i 'a e 'ata 'o e kouti QR pe 'aki ha'o muimui'i 'a e fehokotaki'anga ko 'eni:

justice.govt.nz/lawyers-for-parents-and-children

Telefoni ta'etotongi ki he Potungāue ki he Fakamaau'angá 'i he **0800 224 733**

Hulu'i haku
'ata 'aki 'a e
me'afaitā 'i ho'o
telefoni

Tohi Kole ki he Fakamaau'anga ki he Fāmilí

'E lava 'a e Fakamaau'anga ki he Fāmilí 'o fakahoko ha ngaahi tu'utu'uni fekau'aki mo e tauhi 'o ho'o tamá kapau 'oku 'ikai lava ke hoko ha felotoi, ko e angamaheni 'oku fakahoko 'eni hili 'a hono vakai'i 'o e ako Tauhi Fānau Makatu'unga me'i ha Māvae mo e Alea'i 'o ha Fakalelei 'i ha Fetūkuaki Fakafāmilí.

Ma'u atu ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e tohi kole atu ki he Fakamaau'anga ki he Fāmilí 'aki 'a ho'o hulu'i 'a e 'ata 'o e kouti QR pe 'aki ha'o muimui'i 'a e fehokotaki'anga ko 'eni:

justice.govt.nz/apply-to-the-family-court

Telefoni ta'etotongi ki he Potungāue ki he Fakamaau'angá 'i he **0800 224 733**

Hulu'i haku
'ata 'aki 'a e
me'afaitā 'i ho'o
telefoni

Ngaahi Noutí:
